

ТМ	Г. XXIX	Бр. 3	Стр. 417 - 419	Ниш	јул - септембар	2005.
----	---------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

Реч са промоције
Примљено: 21.03.2005.

Милан Вукомановић

РЕЛИГИЈА И ЦРКВА У ПОСТКОМУНИЗМУ*

Књига Мирка Благојевића *Религија и црква у трансформацијама друштва* (Институт за филозофију и друштвену теорију и Филип Вишњић, Београд, 2005) одбрањена је, најпре, као докторска дисертација на Филозофском факултету у Београду. Наслов те тезе био је "Религијске промене у постсоцијализму – компаративна анализа на примеру Југославије и Русије" (2003). Овај наслов вероватно конкретније саопштава некоме ко није читао књигу, шта је ту, заправо, централни предмет ауторовог истраживања. Религијске промене којима се Благојевић бави у својој књизи нису само промене *религиозности* које су се не само паралелно дешавале, него у великој мери и поклапале у оба ова друштва. То су, штавише, промене и у политичкој, законодавној, друштвеној, економској и самој црквеној сфери, као и у односу између цркве и државе и цркве и друштва. Тај шири комплекс питања и једна, у нашим приликама, ретка и вредна компаративна студија тих промена у два постсоцијалистичка друштва јесу, у ствари, и главна тема ове књиге.

Као у свакој озбиљној компаративној анализи, тако се и овде водило рачуна о сличностима, али и разликама упоређиваних феномена. Када је реч о Србији и Црној Гори (СЦГ) и Русији, одмах пада у очи релативна хомогеност православља као доминантне вероисповести у обе ове државе. Ту је Мирко Благојевић сасвим на свом терену ако се узме у обзир карактер његових ранијих истраживања, од којих је једно објављено, пре десет година, и у његовој књизи *Приближавање православљу*. Ту се аутор више бавио везаношћу становништва за религију и цркву у једном, конфесионално доста хомогеном региону у Србији – Браничевском округу. Благојевић, дакле, остаје на том православном конфесионалном подручју које је још увек недовољно истражено међу нашим социолозима, с тим што је домет, опсег, а и значај ове нове књиге пуно већи: истраживањем су обухваћене две земље – СЦГ и Русија, где православље има велики интегративни значај у друштву, па стога представља и тему *par excellence* за једног социолога религије.

Друга важна сличност на коју аутор указује у овој студији јесте политички оквир атеизације совјетског и југословенског друштва у комуни-

vukomano@hotmail.com

* Слово на промоцији књиге Мирка Благојевића *Religija i crkva u transformacijama društva* (IFDT/Filip Višnjić, Beograd 2005), одржаној на Институту за филозофију и друштвену теорију, Београд, 09. 03. 2005.

стичком периоду када је, на упадљив начин, био "контаминиран" уобичајени процес секуларизације запажен у демократским државама и друштвима током 20. века.

Трећа околност је, наравно, економска и политичка заосталост ових друштава у односу на Запад. Најзад, и СССР и СФРЈ се распадају као државе баш 1991, коју неки аутори данас означавају и као симболични почетак 21. столећа. Али, с обзиром на различите начине њиховог урушавања, ту престају и сличности, а почињу и бројне разлике.

Једна од најбитнијих разлика за истраживања ове врсте јесте то што процес атеизације у бившем СССР-у и СФРЈ није имао исти ток и иста обележја. "Драма атеизације" је била пуно израженија у Русији. Наведимо само један карактеристичан податак: од 80.000 храмова Руске православне цркве који су били активни 1917. године, само стотину је било отворено 1939. Да не говоримо о страдањима руског свештенства, хапшењима, мучењима, депортацијама у Гулаг, па и убиствима којих је било много више него у другим комунистичким државама. Због тога је и Благојевић, мислим, склонији да процесе у нашој земљи означи као *десекуларизацију*, а оне у Русији – *деатеизацијом*.

Да би се те сличности, али и разлике могле лакше уочити, аутор прибегава компаративној анализи у три главна, хронолошки конципирана периода: 1) до средине седамдесетих година; 2) од средине седамдесетих до краја осамдесетих; 3) од почетка деведесетих до освета 21. века.

У уводу он најпре формулише три своје главне хипотезе, а потом се, у другом поглављу (*Проблем прихватљивих дефиниција*) хвата у коштац и с два значајна теоријска проблема из наслеђа социологије религије: то су дефиниција религије и одређење појма секуларизације.

Благојевић се врло детаљно бави различитим теоријама секуларизације (Шајнер, Ченен, Вилсон, Лукман, те Ђорђевић, Јукић и Врцан с нашег подручја) и могло би се, с правом, тврдити да је ово вероватно и најсадржајнији ауторски приказ *status questionis*-а око секуларизације у нашој литератури. Тај приказ следи након разматрања различитих дефиниција религије (Јукић, Врцан, Шушњић, Бешић-Ђукановић и др.) и то, свакако, није случајно. Од нечије дефиниције религије у великој мери зависи какво ће одређене секуларизације имати тај научник. Наиме, ако су аутори склонији супстантивним дефиницијама религије (напр. "Религија је вера у натприродно"), онда ће они лакше моћи да уведу секуларизацију у своје разматрање. Чим се забележи пад веровања у натприродно, могло би се, по тој дефиницији, говорити о секуларизацији. Али кад религију, рецимо, дефинишемо као "систем симбола који делује тако да у људима успостави снажна, прожимајућа и дуготрајна расположења и мотивације тиме што формулише појмове о општем поретку егзистенције и обавија ове појмове таквом ауром фактуалности да се расположења и мотивације чине јединствено реалистичним" (Клифорд Герц), већ нам је теже да уведемо, као и да одбацимо, појам секуларизације. Јер функционалне и симболичке дефиниције религије су мање отворене за појам секуларизације. Тако се и у савременој науци, већина социолога опредељује за неко одређење секуларизације у спектру између двеју крајности: да је секуларизација мит, или да је она реалан и епохалан процес.

Аутор се ту опредељује за умереније гледиште или "средње решење", следећи Филипа Хемонда, који разликује *религијско* од *светог*, при че-

му се свето препознаје не само у религијском, него и световном. Благојевићеве три кључне тезе о секуларизацији су:

1. Секуларизација је реверзибилна појава.
2. Ревитализација религије крајем 1980-их у социјалистичких друштвима има, пре свега, националистички карактер, а тек је инцидентно верска.
3. Када је реч о будућности религије у Русији и СЦГ, опште социополитичке прилике ће и даље знатно усмеравати процес будуће (де)секуларизације.

Секуларизацијска парадигма је била нарочито актуелна и популарна у социологији шездесетих и седамдесетих година, и то, пре свега, на Западу. То, свакако, није случајно. У САД и Западној Европи долази до опадања традиционалне религиозности и веће отворености за нове религијске покрете и "индивидуализацију" религије. У Источној Европи, Кини, Кореји доминира социјализам, док су на челу арапских земаља секуларни политички лидери и владе. Један од најзначајнијих савремених социолога, Питер Бергер, био је шездесетих година велики присталица теорије о секуларизацији као модернизацији. Данас је то, међутим, неодржива теза, јер емпиријска евиденција показује и супротне тенденције: десекуларизација, наиме, једнако добро прати модернизацију готово свугде у свету, осим, можда, у Западној Европи.

У својој прогнози будућности процеса десекуларизације, Благојевић на крају своје књиге оставља простора за слабљење тог процеса, на сличан начин на који је то забележено у неким другим постсоцијалистичким друштвима (нпр. у Словенији). Али он је исто тако и реалан када вели да ће економско и политичко оздрављење нашег друштва потрајати, те да класична и конвенционална религиозност још не најављују своје узмицање. Мислим да неколике године након завршетка ове Благојевићеве књиге дају аутору сасвим за право када је реч о таквом предвиђању.